

HITLAHAVUT: O ZANÍCENÍ

Hitlahavut je „vzplanutí“, zanícení extáze. Je to pohár milosti a věčný klíč.

Cestu ke stromu života střeží ohnivý meč. Ten se však pod dotekem hitlahavut rozpadá. Její jemný prst je mocnější než on. Pro hitlahavut jsou všechny cesty otevřeny a všechny hradby padají před jejím nespoutatelným krokem. A svět není jejím místem: ona je místem světa.

Hitlahavut otevírá životu jeho smysl. Bez ní ani nebesa nemají smysl a podstatu. „Člověk, který naplnil nauku a všechna přikázání, ale slast a vzplanutí nepoznal: až zemře a přejde na druhou stranu, otevrou se před ním brány ráje; on však, protože nepocítil slast na tomto světě, neokusí ani slasti ráje.“

Hitlahavut se může zjevit kdykoli a kdekoli. Každá hodina je podstavcem jejích nohou a každý čin oporou jejího trůnu. Nic ji nezažene, nic ji neudusí, nic se neubrání její moci, která vše tělesné pozvedá k duchu. Kdo je v ní, je ve svatosti. „A jeho ústa mohou mluvit ješitná slova, ale Hospodinova nauka v něm přebývá v tu hodinu; může se modlit šeptem, ale srdce mu jásá v hrudi; může sedět ve společnosti lidí, ale obcuje s Bohem: spojen se všemi tvory a přitom od světa oddělen.“ Každá věc, každý skutek je takto posvěcován. „Spojí-li se člověk s Bohem, může svá ústa nechat mluvit cokoliv, může své uši nechat poslouchat cokoliv - a připoutá věci k jejich vyššímu kořeni.“

Síla jednotvárnosti, která tak mnohé v lidském životě oslabuje a činí vybledlým, je bezmocná před extází, neboť ta se stále znovu a znovu rozněcuje právě na těch nejobyčejnějších, nejjednotvárnějších zážitcích. Jednoho cadika například přepadala hitlahavut vždy, když se v přednesu Písma dostal ke slovům: „A Hospodin promluvil.“ Jeden chasidský mudrc, který o tom vyprávěl svým žákům, podotýkal: „Ale i já tvrdím: když jeden v pravdě hovoří a druhý v pravdě přijímá, pak jediným slovem lze svět pozvednout a jediným slovem zbavit viny.“ Pro zaníceného je i to nejvšednější věčně nové. Tak jeden cadik vstával vždy brzy za svítání, hleděl z okna a s údivem volal: „Ještě před chvilkou byla noc a teď je den - Bůh nám dává den!“ A byl rozechvělý a plný bázně. Také říkával: „Každý tvor se musí před svým stvořitelem stydět. Kdyby byl tak dokonalý, jak mu bylo určeno, musel by stanout v údivu a procitnout a vzplanout nad obnovováním stvoření v každém čase a v každém okamžiku.“

Hitlahavut však není náhlým vnořením se do věčnosti, nýbrž vzestupem k nekonečnu stupeň po stupni. Najít Boha znamená najít cestu, která je bez hranic. V podobě této cesty spatřovali chasidim „nadcházející svět“, který nikdy nenazývali „oním“ světem. Jeden zbožný se ve snu setkal se zesnulým mistrem. A ten mu vypravoval, že od okamžiku své smrti putuje den co den od světa k světu. A svět, který se včera rozprostíral nad jeho zraky jako nebe, je dnes zemí pod jeho chodidly, a dnešní nebe je zemí zítřka. A každý svět je čistší a krásnější a hlubší, nežli byl ten předchozí.

Andělé v Bohu spočívají, svatí duchové však krácejí v Bohu vpřed. „Anděl je stojící, světec putující. Proto je světec více než anděl.“

Taková je cesta extáze. Zdá-li se, že nabízí něco konečného, nějaké dosažení, získání, uchopení - je to jen konečné ne, nikoli konečné ano: je to konec svázanosti, setřesení posledního pouta, povznesení se nade vše pozemské. „Putuje-li člověk od jedné síly k druhé a výš a výš, až se dostane ke kořeni vši nauky a všech přikázání, k Božimu Já, k prosté jednotě a bezhraničnosti - a když tam spočine, pak poklesnou křídla přikázání a zákonů a ztrácejí význam. Neboť je zničen pud, který je ovládal.“

„Nad přirozeností, nad časem a nad myšlením“, tak je nazýván zanícený. Zbavil se všeho utrpení a veškeré tíhy. „Sladké utrpení, s láskou tě přijímám“, říká jeden cadik na smrtelném loži. A když ruka rabiho Zusji ucukne bolestí z ohně, do něhož ji sám vložil, vykřikne rabi udiveně: „Jak zhrublo Zusjovo tělo, že se strachuje ohně!“ Zanícený vládne životu a žádné vnější dění nenaruší jeho říši. O jednom cadikovi se vypráví, že když se svatá hostina nauky někdy protáhla až do rozbřesku, říkával svým žákům: „To ne my jsme překročili hranici dne, nýbrž to den sám vstoupil do našich hranic, a nemusíme před ním uhýbat.“

V extázi se vše minulé a vše budoucí setkává v přítomnosti. Čas se smršťuje, předěl mezi věčnostmi mizí a existuje jen okamžik, který je věčností. V jeho neroztříštěném světle se vše, co bylo a vše, co bude zjevuje prostě a soustředěně. Je to tu, jako je tu tlukot srdce, a zjevuje se to stejně jako on.

V chasidských legendách najdeme mnoho příběhů o podivuhodných lidech, kteří se rozpomínali na dřívější formy své existence, pro které budoucnost byla totéž co vlastní dech, kteří hleděli od jednoho konce země na druhý a všechny proměny světů pociťovali jako něco, co se děje v jejich vlastních tělech. Ani to však ještě není ten stav, v němž hitlahavut překonává hranice prostoru a času. Snad nám o tom něco napoví dvě naivní, sobě podobné a vzájemně se doplňující anekdoty. O jednom mistrovi se říká, že v okamžicích vytržení musel čas od času pohlédnout na hodinky, aby se udržel na tomto světě, a o jiném zas, že chtěl-li pozorovat jednotlivosti, musel si nasadit brýle, aby se zbavil svého duchovního vhledu, díky němuž spatřoval všechny věci na světě jako jeden celek.“

Avšak nejvyšším stupněm, o kterém se vypravuje, je ten, na kterém se extatik dokáže vymknout z vlastní zanícenosti. Když jednou jeden žák upozoroval a káral takové cadikovo „ochladnutí“, byl od jiného poučen: „Existuje velmi vysoký stupeň svatosti, a kdo ho dosáhne, vyprázdní svou podstatu a není již schopen vzplanout.“ Tak se zanícení naplňuje ve svém vlastním popření.

Někdy se hitlahavut projevuje v činu, který posvěcuje a naplňuje svatým významem. Jeho nejčistší formou je tanec, v němž celé tělo slouží vzrušené duši, každému z jejich sklonů a každé z jejich tužeb vytváří viditelné sourozence, tisíc proudů pohybu sjednocuje v jediný obraz vzrušené mysli. O tanci jednoho cadika se vypráví: „Jeho nohy byly lehké jako nohy čtyřletého dítěte. A nenašel by se jediný člověk mezi těmi, kdo pozorovali ten tanec, který by nepodlehł svatému obrácení, neboť v srdcích všech přihlížejících probouzel lítost i slast zároveň.“ Nebo se duše zmocní hlasu člověka a rozezpívá ho tím, co slyšela ve vyšších sférách, a hlas neví, co činí. Tak se jeden cadik o „Strašných dnech“ (Nový rok a Den smíření) modlil a zpíval „nové melodie, zázrak všech zázraků, které nikdy předtím neslyšel a které vůbec žádné lidské ucho nikdy předtím neslyšelo, a on nechápal, co zpívá a na jaký nápěv zpívá, neboť byl připoután k vyšším světům.“

Avšak vlastní život zaníceného se neodehrává mezi lidmi. Říká se o jednom mistrovi, že si počínal jako cizinec, podle slov Davida krále: Pouhým hostem jsem zde na zemi. „Jako člověk, přicházející z dálky, ze svého rodného města, nemyslí na čest nebo na nějakou věc ke svému potěšení, ale myslí jen na to, jak by se vrátil tam, kde se narodil. Nevlastní nic, neboť ví: Toto je cizina a já musím domů.“ Mnozí odcházejí do samoty, „putují“. Rabi Zusja se toulal po lesích a zpíval chvalozpěvy s tak velkou horoucností, že se o něm říkalo, že „přišel o rozum“. S jiným se bylo možné setkat jen na ulicích, v zahradách a v lesích. Na výčitky svého tchána odpověděl podobenstvím o kvočně, která vyseděla kachní vejce: „A když pak spatřila své děti na hladině, pobíhala ve zmatku sem a tam a hledala nějakou pomoc pro ty nešťastníky; a nechápala, že toto je celý jejich život - plavat na vodě.“

Jsou však i důslednější asketové, jejichž hitlahavut nic z tohoto ještě neuspokojuje. Ti odcházejí do „vyhnanství“, aby „nesli exil spolu s šechinou“. Šechina, sláva neboli nádhera Boží, bloudí podle starých kabalistických představ ve vyhnanství nekonečnosti, odtržena od svého pána, se kterým se spojí teprve v hodině vykoupení. Tak putují tito extatikové zemí a pobývají v němých dálkách božího exilu jako souputníci svatého a univerzálního dění a posluchači tepu srdce světa. Takový asketa je přítelem Boha tak, jako je jeden cizinec přítelem druhého, „pro jejich cizinectví na zemi“. Stává se, že spatřuje šechinu tváří v tvář, v lidské podobě, jako ji jeden cadik spatřil ve Svaté zemi v postavě ženy, plačící a nařikající nad hrobem svého chotě.

Avšak Bůh se zanícenému zjevuje netoliko v nezřetelných, z temnoty vystupujících podobách a v mlčení cest, nýbrž ze všech pozemských věcí hledí jeho oko do oka hledajícího a každá bytost je plodem, v němž se nabízí toužící duši. V rukou světce je bytí nezahaleno. „Když někdo velmi touží po nějaké ženě a hledí na její barevné oděvy, nejde mu o krásu těch látek a o pestré barvy, nýbrž o nádheru vytoužené ženy, která se do nich halí. A tak i ten, kdo v pravdě po Bohu touží a v pravdě jej přijímá, spatřuje ve všech věcech světa jen moc a slávu stvořitele prvopočátku, který v těch věcech žije. Kdo však k tomuto stupni nedospěl, vidí věci od Boha oddělené.“

Toto je pozemský život hitlahavut, která se přenáší přes všechny hranice. Je zároveň dcerou lidské vůle i vládkyní zástupů Hospodinových, jiskřičkou smrtelné bytosti i plamenem, pohlcujícím prostor i čas. To ona otevírá duši všehomíru. A zužuje vesmír v Nic. To o ní hovoří jeden chasidský mudrc těmito tajemnými slovy: „Stvoření nebe a země je rozvinutí něčeho z ničeho, sestoupení vyššího v nižší. Ale svatí, kteří se oddělují od pozemské existence a připoutávají se k Bohu, vidí jej a chápou v pravdě tak, jako kdyby Nic trvalo jako před stvořením. Proměňují Něco nazpět v Nic. A to je to nejpodivuhodnější: Pozvedat to, co je nižší. Jak stojí v Gemaře: Větší je poslední zázrak nežli první.“

AVODA: O SLUŽBĚ

Hitlahavut je objímání Boha mimo čas a prostor. Avoda je služba Bohu v čase a prostoru. Hitlahavut je mystická hostina. Avoda je mystická oběť. Jsou to póly, mezi nimiž probíhá život světců. Hitlahavut mlčí, neboť prodlévá blízko Božího srdce.

Avoda říká: „Co jsem já a co je můj život, že ti chci obětovat mou krev a můj oheň?“

Vše je Bůh. A vše slouží Bohu. To je ta prapůvodní dvojítost, složená do záhybů existence světa a rozvinutá v životě světce. Mystérium, od kterého se člověk vzdaluje, mluví-li o něm, které však je v duši Boha skutečně mající a hledající živě přítomno: v jejím vědomí i v omámení polosnu, v extázi i viditelně rozčleněno v rytmu jejích činů.

Hitlahavut je od avody stejně vzdálena jako je naplnění vzdáleno od touhy. A přece pramení hitlahavut z avody stejně jako nalézání Boha pramení z hledání Boha.

Baalšem vyprávěl: „Jeden král si postavil veliký a nádherný palác s bezpočtem komnat, nechal však otevřenou pouze jedinou bránu. Když byla stavba hotova, dal král svolat všechna knížata své země a poručil, aby se shromáždila před jeho trůnem v poslední z komnat. Když ale příchozí vstoupili do paláce, viděli: všechny dveře byly otevřené na všechny strany, a od nich se táhla do dálky splet' chodeb, do nichž ústily další dveře a další chodby, takže zmatené oko nenacházelo cíle. Tu přišel králův syn a pochopil, že celý ten chaos je jen odrazem v zrcadle a spatřil otce, jak sedí v sále přímo před jeho tváří.“

Nelze vyložit tajemství milosti. Mezi hledáním a nalézáním se klene celý lidský život, ba dokonce i tisíc návratů v úzkostech putující duše. A přece je let okamžiku pomalejší nežli naplnění. Neboť Bůh chce být hledán, a jak by mohl chtít nebýt nalézán?

Je-li to světec, kdo přináší věčně nový oheň, aby žár na oltáři jeho duše nikdy nevyhasl, pak Bůh sám odřikává obětní formulí.

Bůh vládne v člověku tak, jako vládl v chaosu za časů vznikání světa. „A jako když se svět počal rozpínat a on pochopil: bude-li se takto dále rozpínat, nikdy se nenavrátil ke svým kořenům, a řekl: Dost - tak i tříští-li se lidská duše v bolesti a zlo se nad ní zmocňuje vlády, takže brzy nebude schopna vrátit se domů, probouzí se v Bohu soucit a on řekne: Dost!“

Ale i člověk může mnohosti v sobě poručit: „Dost!“ Když se soustředí a sjednotí, přiblíží se k jednotě Boží, slouží svému Pánu. A to je avoda.

O jednom cadikovi se říkalo: „U něj je vše jedním: nauka i modlitba, jídlo i spánek, a tak může svou duši pozvednout k jejímu koření.“

Všechno konání svázáno v jedno, nekonečný život obsažen v každém skutku: to je avoda. „Do všech lidských činů, do řeči i vidění, slyšení, chůze, stání i uléhání se obléká bezhraničné.“

Z každého skutku se rodí anděl, dobrý nebo špatný. Avšak z činů polovičatých či zmatených, z činů beze smyslu a bez síly se rodí andělé se zmrzačenými údy, bez hlavy nebo bez rukou a nohou.

Být v každém činu prozářen paprsky slunce všehomíra a soustřeďovat se na světlo každého činu - to je služba. Ale není pro ni vyvolen žádný zvláštní úkon. Bůh chce, aby se mu sloužilo všemi způsoby.

„Existují dva druhy lásky. Láska muže k ženě, která se projevuje ve skrytosti a nikoli na místech veřejných, neboť tuto lásku je možno naplnit jen stranou od druhých bytostí: a láska k sourozencům a dětem, která žádnou skrytost nepotřebuje. A stejně tak existují i dva druhy lásky k Bohu: láska skrze modlitbu a nauku a plnění přikázaného, jejímž určením je prodlévat v tichu a nikoli ve zjevnosti; aby nebyla svedena slavomamem a pýchou; a láska v době, kdy člověk prodlévá mezi tvory, hovoří s nimi a naslouchá, dává jim a bere od nich, avšak v tajnosti svého srdce lpí na Bohu a nepřestává na něj myslet. A to je vyšší stupeň nežli ten první, a o něm se prav: „Kéž bys byl jako můj bratr, který sál z prsů mé matky. Já bych tě našla někde venku, políbila bych tě a nikdo by mnou nesměl pohrdat.“ To však nesmíme chápat tak, jako kdyby existoval nějaký rozdíl mezi pozemskými a nebeskými skutky. Každý pohyb člověka, který dává sám sebe, je nádobou zasvěcení a síly. O jednom cadikovi se vypráví, že všechny své údy tak posvětil, že každým krokem spojoval navzájem světy. „Člověk je jako o zem opřený žebřík, jehož vršek se dotýká nebes. A svým chováním, činy i slovy zanechává stopy ve vyšších světech.“

Zde je naznačen smysl avody, vycházející z hloubky starožidovské tajné nauky a osvěcující tajemství oné dvojitosti zanícení a služby, jmění a hledání.

V dvojitosti se prostřednictvím stvořeného světa a jeho skutků Bůh rozštěpuje na Boží bytost, elohut, která tvorům uniká; a na Boží slávu, šechinu, která přebývá ve věcech. putuje, bloudí, je rozptýlena. Teprve spása sjednotí obě ve věčnosti. Prostřednictvím služby však dostává lidský duch možnost přiblížit šechinu jejímu prameni a umožnit jí, aby se do něj vrátila. A v tomto okamžiku návratu, nežli bude muset opět sestoupit do bytí věcí, utichnou zmatky, vanoucí životem souhvězdí, vyhasnou pochodně velkého zotročení, vyklouznou dŭtky z rukou osudu, bolest světa se zastaví a pochopí: milost milostí se zjevila, požehnání opět skanulo na nekonečnost. Dokud moc zmatku nezačne opět stravovat Boží slávu a vše nezačne znovu od začátku.

To je smysl služby. Pouze modlitba za šechinu je doopravdy živá. „Skrze svou nouzi a své nedostatky zná nouzi šechiny a modlí se, aby nedostatky šechiny byly naplněny a aby se jeho prostřednictvím uskutečnilo sjednocení Boha a jeho slávy...“ Člověk by měl vědět, že jeho utrpení je důsledkem utrpení šechiny. Je „jedním z jejích údů“ a ukojení její touhy je i pravým ukojením jeho vlastní touhy. Nemá dělit vykoupění na nižší a vyšší, aby nebyl jako ten, kdo ničí věčnou setbu a působí rozdělení, nýbrž vše má činit jen pro povznesení Nádhery, a vše se vyřeší samo od sebe a jeho vlastní utrpení se utiší, utiší-li se utrpení vyšších kořenů. Neboť vše, vyšší i nižší je jedno. „Já jsem modlitba“, praví šechina. A jeden cadik řekl: „Lidé se domnívají, že se modlí před Bohem, ale není tomu tak, protože modlitba sama je božstvím.“

V úzkém prostoru k sobě samému zaměřeného já se nemůže modlitbě dařit. „Když se někdo modlí v utrpení či v těžkomyslnosti, která jej ovládá, a myslí si, že se modlí v bázni před Bohem, nebo když se někdo modlí v radosti či osvětlení ducha a myslí si, že se modlí v lásce k Bohu, pak jeho modlitba není ničím. Neboť ona bázeň je jen smutkem a ona láska pouhou prázdnou radostí.“

Vypráví se, že Baalšem se jednou zastavil na prahu nějaké modlitebny, nechtěl jít dál a s nevolí prohlásil: „Nemohu dovnitř. Ten dům je přeplněný naukou a modlitbami.“ A když se jeho průvodci divili, neboť se jim zdálo, že nemůže být lepší pochvaly, vyložil jim: „Slova, která tu lidé přes den vypouštějí z úst bez pravého soustředění, bez lásky a milosrdenství, nemají žádná křídla. Zůstávají mezi zdmi, dřepí u země, vrší se na sebe jako tlející listí. Celý dům je tím mumláním přeplněn k prasknutí a pro mě už nezbývá místo.“

Dvě věci se mohou stát pro modlitbu překážkou: pronáší-li se modlitba bez intence, a rozprostírají-li se činy toho, kdo se modlí, mezi jím a nebem jako těžký mrak. Překážku lze odstranit jen tehdy, zdokonalí-li se ten člověk ve sféře zanícenosti a očistí-li se její milostí, nebo jsou-li jeho spoutaná slova uvolněna nějakou jinou zanícenou duší, která je spolu se svou modlitbou vynese vzhůru. Tak se o jednom cadikovi vypráví, že při modlitbě obce stával dlouhou dobu beze slova a bez pohnutí a teprve potom se začal sám modlit, „stejně jako kmen Dan, který táhl až na konci tábora a sbíral vše, co ostatní poztráceli“; jeho slova se stávala rouchem, do jehož záhybů se schovávaly nemohoucí modlitby a byly vynášeny vzhůru. Nežli se tento cadik začal modlit, říkával: „Spojuji se s celým Izraelem, s těmi, kdo jsou větší než já, aby se skrze ně můj duch vznesl, a s těmi, kdo jsou menší než já, aby byli skrze mě pozvednuti.“

To je však tajemství společenství, že nejen nižší potřebuje vyššího, nýbrž i vyšší potřebuje nižšího. A v tom spočítá i další rozdíl mezi stavem extáze a stavem služby: hitlahavut je cestou a cílem jednotlivce; nad propastí se pne jediné lano, připevněné ke dvěma tenkým stromkům, jimiž neustále otrásá víchř, a v osamění, pod zataženým nebem se na ně pokládá noha odvážlivcova. Zde není lidského společenství, ani v pochybách, ani v majetku. Ale služba se otevírá mnoha duším v jejich sjednocení. Nevede sice k těm nejposlednějším tajemstvím, naproti tomu však není zatížena temnými úzkostmi. Není to lano, nýbrž most. Provazochodce očekává milující náruč, poutníkům se za mostem otevírá královská komnata. Extáze netouží po ničem než po svém naplnění v Bohu, noří se do něj bezvýhradně. Ve službě žije záměr, „kavana“. Ti, kdo chtějí, spojují se navzájem, aby vytvořili větší jednotu a moc. Existuje služba, kterou může uskutečnit jen společenství.

Baalšem vypravoval tuto podobenství: Lidé stáli pod velmi vysokým stromem. A jeden z těch lidí měl vidoucí oči, a viděl: na vrcholku stromu sedí nádherný pták. Ostatní však ptáka neviděli. A toho člověka se zmocnila veliká touha ptáka chytit; bez něj nemohl odejít. Strom byl však příliš vysoký, a ani žebřík tam nebyl. Ale ta velká a mocná touha poradila duši toho člověka, aby vzal lidi, kteří tam s ním stáli, a postavil je na sebe, jednoho každého na ramena

druhého. On sám pak vystoupil až nahoru a ptáka lapil. A lidé, ačkoli mu pomáhali, nevěděli nic o tom ptáku a nespátřili ho. On však, který ptáka viděl, by ho bez jejich pomoci nezískal. Kdyby však býval byl jediný z nich opustil své místo, onen člověk by se zřítíl. „A Mesiášův chrám je v knize Zohar nazýván ptačím hnízdem.

To však neznamená, že jen cadikovu modlitbu by Bůh přijímal a jen ta že by byla milá v jeho očích. Žádná modlitba není silnější a nedere se přímější cestou k Bohu skrze všechny nebeské světy nežli modlitba prostého člověka, který se neumí vyjádřit a nabízí Bohu jen ono nenalomitelné „musím“ svého srdce. A Bůh to přijímá tak, jako přijímá král noční zpěv slavíka ve své zahradě, který mu zní sladčeji nežli poklony knížat v trůnním sále. Chasidské legendy nabízejí nepřeborné množství příkladů přízně, již jsou zahrnováni neobratní, i příběhů o moci jejich služby. Uveďme tedy alespoň jeden.

Jakýsi vesničan, který býval každý rok o „strašných dnech“ v Baalšemově modlitebně, měl chlapce. Ten chlapec byl mdlého rozumu a nebyl schopen rozeznat ani písmeno od písmene, o smyslu svatých slov ani nemluvě. Otec jej o strašných dnech s sebou do města nebral, protože hoch nic nechápal. Když ale dovršil třináctý rok života a stal se odpovědným před Božími zákony, vzal jej otec na Den smíření s sebou, aby snad z nevědomosti během postu třeba něco nepojedl. A ten chlapec měl píšťalku, na kterou si pískal v poli, když pásal ovce a telata. Tu píšťalku si dal do kapsy svých šatů bez otcova vědomí. Proseděl celé hodiny v modlitebně a nevěděl, co říci. Když ale zazněla modlitba musaf, obrátil se na otce: „Tatínku, mám s sebou píšťalku, chtěl bych na ni zahrát.“ Otec se velmi rozzlobil a okřikl ho: „Opovaž se to udělat!“ A chlapec se přemohl. Když ale přišla modlitba mnicha, ptal se znovu: „Tatínku, dovol mi přece vyndat tu píšťalku.“ Když otec pochopil, jak velice se chce chlapcově duši pískat, rozhněval se doopravdy a položil ruku na kapsu hochových šatů, aby syn nemohl píšťalku vytáhnout. Ale začala modlitba neila, a světla se chvěla večerním soumrakem, a srdce hořela stejně vytrvale jako ta světla, a ještě jednou prošlo modlitebnou unaveně, leč vzpříma osmnáct požehnaní, a velké doznání se naposledy vrátilo a položilo své čelo na prkennou podlahu před stánkem Hospodinovým a rozpráhlo paže - ještě jednou, nežli se večer skloní a Bůh rozhodne. Chlapec to nemohl vydržet, vytrhl píšťalku z kapsy a rozezněl ji naplno. Všichni sebou trhli a zmateně se rozhlíželi. Ale Baalšem se zvedl a řekl: „Kletba je proražena, hněv se rozptýlil nad tváří země.“

Tak je každá služba, pocházející z prosté nebo vyrovnané a nerozdvojené duše dostačující a dokonalá. Existuje však ještě vyšší stupeň. Neboť ten, kdo vystoupil od avody k hitlahavut, ponořil do ní svou vůli a jedině z ní čerpá své činy, překročil mez jakékoli zvláštní služby. „Každý cadik má svůj zvláštní druh služby. Nahlížejí-li však cadikim své kořeny a dospívají-li k Nic, mohou sloužit Bohu na všech stupních.“ Tak řekl jeden z nich: „Stojím před Bohem jako poslíček.“ Protože dospěl k dokonalosti a k Nic, ztratil svůj vlastní zvláštní způsob, a „stál, připraven přijmout všechny způsoby, které by mu Bůh uložil, jako tu stojí hoch, připraven vyřídít všechny posílky, jak mu pán poručí.“ Kdo slouží v takové dokonalosti, zvítězil nad prapůvodně danou rozdvojeností a vložil hitlahavut do srdce avody. Přebývá v říši života, a přece všechny zdi padly, všechny hraniční kameny jsou vytrhány, veškeré rozdělení je popřeno. Je bratrem všech tvorů a cítí jejich pohledy, jakoby to byly jeho vlastní oči, cítí jejich krok, jakoby chodili po jeho nohou, jejich krev, jakoby proudila jeho tělem. Je synem Božím a vkládá plaše a s jistotou svou duši do Jeho veliké ruky vedle všech těch nebes a zemí a světů, o nichž nic netuší; a jeho nohy jsou omývány mořskými proudy, do kterých ústí všechny myšlenky i putování všech bytostí. „Činí své tělo trůnem života a život trůnem ducha a ducha trůnem duše a duši trůnem světla Boží slávy, a světlo jej obklopuje, a on sedí vprostřed toho světla a chvěje se a jásá.“

KAVANA: O ZÁMĚRU

Kavana je mystérium duše, která je zaměřená k cíli.

Kavana není vůle. Neusiluje o to, aby přesadila představu do světa skutečných věcí; ani o to, aby zpředmětnila sen a učinila jej hmatatelným a libovolně často zopakovatelným až do sytosti. Nechce do vln dění vrhat kameny činů, které je na okamžik rozčeří a udiví, nežli se vše opět vrátí k hlubokým zákonům své existence; ani se jí nechce zažít jiskry na zápalné šňůře řad pokolení, odkud čas od času vyšlehnou plamen, aby později nenápadně a bez rozloučení uhasl. Kavana netvrdí, že velký vůz se koňům obtížněji táhne nebo že stavba se má vztyčovat pod nespočetnými zraky hvězd. Kavana nemá na mysli účel, nýbrž cíl.

Není však více cílů - je jen jeden. Pouze jediný cíl neklame a nezaplétá se do postranních uliček; do jediného cíle ústí všechny stezky a žádná oklika se mu nevyhne: je to spása.

Kavana je paprsek Boží slávy, přebývajících v každém člověku a mířící k vykoupení.

Co je však vykoupení? Aby se šechina vrátila z vyhnanství. „Aby odpadly všechny slupky z Boží Nádhery a ona se očistila a spojila se se svým Pánem v dokonalé jednotě.“ A v tu chvíli se zjeví Mesiáš a všechny bytosti budou vysvobozeny.

Někteří lidé mají po celý život pocit, že se to musí stát zde a nyní. Neboť slyší bublat v propastech hlasy vznikání a cítí klíčení věčnosti na poli času tak silně, jako kdyby se odehrávalo v jejich vlastní krvi, a oni nemohou myslet jinak, než že tento či onen je ten vyvolený okamžik. A pořád víc a víc je pálí jejich iluze, protože hlasy stále sílí a klíčení je stále naléhavější.

Jeden cadik prý čekal na vykoupení s takovou vytrvalostí, že kdykoli zahlédl na ulici hlouček, ihned se vyptával, co to znamená a zdali to snad už nepřijíždí Mesiášův posel; a kdykoli uléhal k spánku, kladl svému sluhovi na srdce, aby jej neodkladně vzbudil, kdyby se snad posel objevil. „Neboť Spasitelův příchod byl do jeho srdce zasazen tak pevně, jako když otec očekává návrat jediného syna a stojí a hledí do dálky s touhou v očích a vyhlíží ze všech oken; a když se otevřou dveře, spěchá se podívat, jestli to není syn.“

Jiní jsou ale schopni kráčet podle Jeho míry, zároveň však vidí místo i hodinu cesty a jsou si vědomi vzdálenosti přicházejícího. Všechny věci jim ukazují svou nedokonalost, zlé skutky tvoří k nim promlouvají a dech větrů jim nese hořkost. Svět leží před jejich očima jako nezralý plod. V nitru mají podíl na slávě, ale jakmile ze sebe vyhlédnou, vidí, že vše je ve stavu boje.

Když velký cadik rabi Menachem prodléval v Jeruzalémě, stalo se, že na Olivetskou horu vystoupil nějaký pomatený muž a zatroubil na šofar. Nikdo jej neviděl, a mezi lidmi se jako blesk rozletěla zpráva, že to jistě bylo ono zatroubení na šofar, kterým se zvěstuje vykoupení. Když se ta zvěst dostala až k rabimu, otevřel okno a vyhlédl ven. A řekl: „Nic se nezměnilo.“

Toto je však cesta vykoupení: aby všechny duše a jiskry duší, které odpadly od praduše a klesly pratemnotou světa nebo vinou času a byly rozptýleny do všech tvorů, uzavřely svou pouť a navrátily se očistěné. Chasidim to vyjadřují v podobenství o knížeti, který započne hostinu teprve tehdy, až se dostaví poslední host.

Všichni lidé jsou příbytky putujících duší. Duše pobývají v mnoha bytostech a usilují o své zdokonalení. Ty však, které nejsou schopny se očistit, pohlcuje „svět zmatku“ a ony přebývají v loužích, v kamenech, v rostlinách i ve zvířatech a toužebně očekávají hodinu svého vysvobození.

Ale všude kolem nejsou uzavřeny jen duše, nýbrž i jiskry duší. Není věci, ve které by nebyly. Přebývají ve všem, co je. Každá forma je jejich vězením.

A to je smysl a určení kavany: že člověk má za úkol pozvedat padlé a osvobozovat uvězněné. Nikoli jen čekat, nikoli jen nahlížet. Člověk má spolupůsobit na spáse světa. A právě to je kavana: mystérium duše, zaměřené ke spáse světa.

Vypráví se o světcích, kteří se domnívali, že toho dosáhnou ještě zde s vynaložením všech sil, a třeba i násilím, budou-li natolik rozžhaveni milostí zanícení, že pro ně nebude nic nemožné. A nebo v příštím světě, jak řekl jeden cadik, když umíral: „Přátelé odešli a chtěli přivést Mesiáše, ale samou slastí na to zapomněli. Já ale nezapomenu.“

Ve skutečnosti však člověk může působit jen v oblasti, která mu přísluší. Každý má svou sféru bytí, rozprostírající se široko v čase a prostoru, a ta mu byla přidělena proto, aby ji spasil. Místa zatížená nepravostmi a se spoutanou duší čekají na člověka, který je navštíví s osvobozujícím slovem na rtech. Jestliže se chasid na některém místě nemůže modlit a na jiném ano, pak to první místo jej prosí: „Proč na mně nechceš vyřknout svatá slova? A lpí-li na mně zlo, je na tobě, abys mne vysvobodil.“ Také všechny cesty mají své tajemné určení, o kterém cestující neví.

O některých cadikim se říká, že měli moc vysvobozovat bloudící duše. Neustále, ale především během modlitby se před nimi zjevovaly duše, které zbloudily ve věčnosti a získávaly spásu z jejich rukou. Avšak i z vlastního popudu mohli tito cadikim vyhledávat němé duše v zajetí nemocných těl či v temnotě elementů a znali způsob, jak je pozvednout ke spáse.

Tato pomoc bývá přirovnávána k obrovskému vozu, který se ocitl uprostřed těch nejhroznějších nebezpečí, odkud jej však může vytáhnout jen světec. „Kdo má duši, může se vrhnout i do propasti, připoután pevně svými myšlenkami jako lanem k jejímu hornímu okraji, a navrátí se zpět. Kdo má ale jen život, nebo jen život a ducha, nemá myšlení tříbené povahou a zřítí se do hlubiny.

Jestliže pouze omilostněný člověk klidného ducha se může odvážit do temnot, aby pomohl duši, která je vystavena zmatkům putování, pak ani tomu nejnepatrnějšímu z lidí není zapovězeno pozvedat ztracené jiskry z jejich žaláře a vracet je nazpět domů. Jiskry jsou všude. Jsou uvězněny ve věcech jako v zapečetěných studnách, choulí se v nitru bytostí jako v zazděných slujích, vdechují tmu a vdechují stesk, čekají; a ty, které bydlí ve vesmíru, krouží nad světem jako můry kolem světla a hledají místo, kam by se mohly nastěhovat a získat tak vysvobození. Všechny čekají na svobodu.

„Jiskra kamene nebo rostliny nebo nějakého jiného stvoření se podobá bytosti, která je vězněna v prostoru tak těsném, že nemůže natáhnout ani nohy ani ruce a hlavu musí mít skloněnou ke kolenům. Kdo však je schopen pozvedat svaté jiskry, ten ji zachrání, ten ji vyvede na svobodu, a jeho čin nebude srovnatelný s žádným jiným. Jako kdyby někdo zachránil ze zajetí královského syna a přivedl jej nazpět otcí.“

Vysvobození se však nedosahuje pomocí nějakých zaklínacích formulek nebo zvláštních předepsaných úkonů. Těm všem se daří na půdě odlišnosti, která není půdou kavany. Není třeba žádných skoků z obyčejnosti do zázračnosti. Člověk může každým ze svých skutků spolupůsobit na podobě Boží slávy a pomáhat jí, aby vyšla ze skrytosti.“ Nerozhoduje materie činu, nýbrž jen a jen jeho posvěcenost. Právě to, co činíš v souměrnosti návratu nebo ve spojitosti událostí, právě tato cvikem dosažená nebo vnuknutím získaná odpověď jednajícího na mnohostrannost požadavků chvíle, právě tato stálost živoucího proudu se stává, je-li konána v posvěcení, spásou. Kdo se modlí a zpívá ve svatosti, kdo ve svatosti jí a hovoří, kdo si je vědom svatosti očistné lázně i obchodu, pozvedá svým prostřednictvím spadlé jiskry a osvobozuje a obnovuje pokleslé světy.

Každého člověka obklopuje přirozený okruh věcí, zabudovaný do široké sféry jeho působnosti, a je to právě on, kdo tyto věci může osvobodit. Patří k nim bytosti a předměty,

kterým se říká majetek jednotlivce: jeho zvířata a jeho stěny, jeho zahrada, jeho pastviny, jeho nářadí i jeho pokrm. Tím, že je chová a užívá ve svatosti, uvolňuje jejich duši. „Proto má mít člověk stále slitování se svými nástroji i s celým svým majetkem.“

Ale i ve vlastní duši samotné bydlí jiskry, toužící po vysvobození. Většinou jsou to takové jiskry, které poklesly vinou této duše v některém z jejich dřívějších životů. Často se projevují jako cizí, rušivé myšlenky během modlitby. „Když se člověk modlí a touží po spojení s věčností, přicházejí cizí myšlenky a přepadají jej: jsou to pokleslé svaté jiskry, které prosí, aby je pozvedl a vysvobodil; a ty jiskry mu patří, jsou spřízněny s kořenem jeho duše: síly, které má spasit, jsou jeho vlastní síly.“ A skutečně je vysvobodí, navrátí-li každou chmurnou myšlenku zpět k jejímu čistému prameni; vlije-li každý pud, tíhnoucí k oddělenosti, do božského všepudu; a nechá-li vše cizí vejít do své vlastní osobitosti. To je kavana přijímání: uvolňovat jiskry z věcí, které nás obklopují a osvobozovat ty, které se blíží z neviditelna. Existuje však ještě jiná kavana, a to je kavana dávání. Nedrží ve svých pomáhajících rukou žádné zbloudilé paprsky duší: spojuje světy navzájem a vládne v tajemstvích, vrhá se do žíznivých dálek a dává se nekonečnu. Ani ona nemá zapotřebí žádných zázračných úkonů. Jde cestou tvorby, a před všemi ostatními podobami tvoření dává přednost slovu.

Řeč byla pro židovskou mystiku odedávna předmětem zvláštním a hrůzu vzbuzujícím: existuje pozoruhodná teorie o písmenech jako prvcích, z nichž se skládá svět a jejichž vzájemným propojováním se otevírá nitro skutečnosti. Slovo je propast, do které mluvící musí vstoupit. „Člověk má říkat slova tak, jako kdyby se v nich otevíralo nebe. A jako kdyby nebral slova do úst, nýbrž jako kdyby on do nich vcházel.“ Kdo zná tu tajemnou píseň, která vynáší vnitřek ven, kdo tančí svatý tanec, v němž se osamělá, vzácná slova spojují ve zpěv dálek, ten je naplněn Boží mocí, „je, jakoby znovu stvořil nebe i zemi i všechny světy.“ Nenalézá svou říši jako člověk, který osvobozuje duše, ale rozprostírá ji od výšky nebes až k mlčenlivosti hlubin. I on však spolupůsobí na spáse. „Neboť v každém znaménku jsou tři prvky: svět, duše a božství. Vystupují a spojují se a sjednocují navzájem, a potom se spojí i sama znaménka a stane se z nich slovo, a slova se sjednotí v Bohu v pravé jednotě - proto v pravé, protože člověk do nich vložil svou duši, a všechny světy se sjednotí a vystoupí, a rodí se veliká slast.“ Tak člověk, který působí, připravuje poslední všeobecné sjednocení.

A jako nám avoda vyústila v hitlahavut, prapřincip chasidského života, ústí zde v hitlahavut i kavana. Neboť tvoření znamená být tvořen: hýbe námi a ovládá nás božské. A stávat se tím, kdo je tvořen, to je extáze: jen ten, kdo se ponoří v nicotu absolutna, zakusí formující ruku ducha. Mluví o tom i následující podobenství: Žádná věc na světě se nemůže vnitřně přerodit a získat novou podobu, aniž by předtím nemusela projít nicotou, jakýmsi „mezistavem“. Je to síla, která předchází stvoření, nazývá se chaos a žádná bytost v ní nesetrvává. Tak se z vejce stává koláč a tak i semeno vzklíčí teprve tehdy, když v zemi vzejde a zanikne. „A toto se nazývá moudrost, to jest: myšlenka, nemající zvěstování. A tak je to: chce-li člověk, aby z něj vzešlo nové stvoření, musí veškerou svou silou dospět k vlastnosti Ničeho, a potom v něm Bůh dá vzejít novému stvoření, a on bude jako nevysychající pramen, jako nekonečný proud.“

Je tedy smysl chasidské nauky o kavaně dvojitý: aby se děl ve svatosti požitek, zvnitřnění vnějšího; a aby se děla ve svatosti tvorba, zvnějšnění vnitřního. A skrze svaté tvoření a svatý požitek se děje spása světa.

*Přeloženo z knihy Martin Buber: Die Legende des Baalschem, Schocken Verlag, Berlin 1932
Přetištěno z revue LOGOS - sborník pro esoterní chápání života a kultury, 3/1991*